

Tanker

om

Videnskaber og Indsigters
Erhvervelse,

for saavidt samme kan misbruges, og bruges
paa rette Maade.

Indgivet til

det Tronhiemske lærde Selskab

af

Niels Krog Bredal.

Nam cum dispositi quæsissem Foedera Mundi,
Præscriptosque Maris Fines, Anniqve meatus,
Et Lucis Noctisque vices, tunc omnia rebar
Consiliò formata DEI, qui lege moveri
Sidera, qui fruges diversò tempore nasci,
Qui variam Phoeben alienò jusserit igne
Compleri, Solemqve suò, porrexerit Undis
Littora, Tellurem mediò libraverit Axe.

CLAUDIUS.

Min Geist! forlad den Hob, som sværger
Daarskabs Fahner,
Forsøret af selvgiort Lyst og arvede
Sedvaner,
Hvor

- Hvor Blager gielde Guld, og Uroe fiø-
bes maa;
Hvor Tiden er for lang, men Dagens
for faa;
Hvor Bellyst i Triumf Naturens Bogn tør
fiøre,
Dg stemplet Daarlighed tør Erens Baa-
ben føre;
Hvor tapper, flog, og lærd, hvor stort, og
godt, og smukt,
Er Klokke uden Lyd, og Træe foruden
Frugt;
Hvor Dumheds Krigs-Basun Apollos
Eithet dæmper,
Hvor Bittighed sit Sprog i Avinds-Tone
læmper;
Hvor Næstens gode Navn, blandt Orkes-
løsheds Spøg,
Paa Ondskabs Alter staaer som Offer udi
Røg;
Hvor Bognes fæle Larm, og steenlagt Ga-
des Torden,
Forstyrrer Natte-Roe, og hindrer Tankers
Orden;
Hvor den er Sælskabs-liig, der bruger
al sin Glid
Kun for at faae et Navn som Morder af
sin Tid;
Hvor

Sog did, hvor Eentlighed kan Selskabs:
Frugter bære,
Hvor selv Landflygtighed din Borger: Ret
kan være;

Hvor ingen Anstods: Steen er lagt for
svage Trin,

Og Daarskabs Fakkell ei forblinder Viis:
doms Skin:

Brug der Fornuftens Traad i Livets Laby:
rinther.

Paa Viisdoms Ager tidt er voren Daars:
skabs Kliner:

Den blev ei altid flog, som læste sig ihjel;
Nei! Epictet blev viis, endskjønt han døde
Træl.

Lad en Stylites (a) staae som Stytte paa sin
Stytte!

En Obelisk med Siel, er den til Zilt, til
Nytte?

Nei! aldrig en Tyran vor store Skaber er;
Hans Dyrkelse er ei hans Skabnings
Eidelser.

Naar

(a) Denne saa kaldte Helgen, St. Simeon Stylites, fortælles om, at han, for at plage sig selv og gjøre Poenitentsse, fordrev 20. Aar med at staae oprakt paa en smal Stytte af 30. Fods Hoide.

Naar en Origenes (b) Bogſtaven er for lydig,
 Og troer, at han ei kan fuldkommen være
 Dydig,
 Med mindre at han ſelv kun blev Halv-
 Menneſke,
 Og ſkiulte Slægters Rad hans Jver
 ſolede;

Da vil jeg lee; da ſkal mig hans Exempel
 lære,
 At tidt en Sygdom ſelv kan mindre farlig
 være,
 End ſom i Blinde hen at følge Lægens Raad:
 Som den, der drukner ſig, for ei at blive
 vaad;

Som den, der dræber ſig, for ikke at aſſives;
 Som den, der døer af Sult, for ikke at for-
 gives:
 Nei! min Forſigtighed da Dumheds
 Stempel bær,
 Naar Giften ei ſaa ſlem ſom Antidoten er.

Hvad gav Diogenes et ſaa anſeligt Rygte?
 At han ved Middags-Tid gif om med Lys i
 Lygte,
 Og

(b) Om ham ſiger Marquis d'Argens i hans Lettres
 morales & critiques: Il crut ne pouvoir être
 vertueux, qv'en ceſſant d'être homme.

Dg søgte Menneſker? At han gif Cyniſt
 Flæd,

Dg at en Tønde var hans Hiem og Til-
 holds-Sted?

At, da den mægtigſte blandt Konger vilde
 meene

At viſe ham en Gunſt, han ſvarte: Den alene
 Vil jeg dig takke for, om du vil fra mig

Dg med din Skygge ei mig udi Lyſet ſtaae?
 gaae,

En bitter Juvenal mod Rom og Verden ſkriver;
 (Maafkee af uſundt Blod, maafkee af dydig
 Iver)

Hans troe Discipel kom; Paris og Ber-
 den ſkal

I Boileau faae ſee den anden Juvenal.

Naar Young ſin Natte-Sang med bitter
 Taarer væder,

Sviſt leer ad ſamme Feil, hvortil hans Lands-
 mand græder:

Blev Verden bedre ved hiin Engeliſk
 Heraclit?

Mon ikke Verden loe til Irlands De-
 mocrat?

Igiennem Rygtets Mund og allehaande
 Skrifter

Vi høre Viisdoms Roſt og Helternes Be-
 driſter;

Men var det Dyden kun, som denne Vre
ned?

Nei! Last blev kronet tidt med Pragt i
Lyffkens Skiod.

Naar Titus, Verdens Lyst, Regenternes
Exempel,

Staaer som en Ziir udi Udodeligheds Tempel,
Hvor er det da ei Vnk: En Blod-bestænt
Tyran

Bed Siden af ham staaer, udodelig som
han!

Hiin Wiise Salomon et Tempel lod opføre;
Saa længe Verden staaer, man om dets Pragt
skal høre:

Men en Mordbrænder-Haand i Afse lagde
ned

Et Tempel, og blev just udodelig derved.

Naar en Fontaine frem paa Skue-Pladsen
leder

Nu Narre uden Skyld, nu sande Daarlig-
heder;

Hvo var størst Daare da: Mon den, som
straffet blev?

Mon han, som Straffe-Digt paa Dyds
Bekostning skrev?

Hans Geist sig noie til den kaade Flues
nærmer,

Der nu om Alteret, nu om en Modding,
sværmer;

Han

Han levede sin Tid som Verdens Des-
mocrat,
Og døde dog tilsidst sin egen Heraclit.

En Bie af Blomster Vov og herlig Hon-
ning suer;
Arachne flætter Garn, men for at fange
Fluer:
Mon begge deres Slid vel sammenlignes bør?
Hiin bringer Nytte frem, naar denne Ska-
de gjør.

Saa skal Exempler mig til sikre Regler være,
Saa frugtbar Kundskabs Egn ei giftig Urt
skal bære:
Naar Dyd, Religion, og Nytte, Grunden er,
Da bygges Biisdoms Huus paa faste
Hvælvinger.

Min Tvivlsmaal skal ei faae Fornuften udi
Knibe;
Naar jeg forundrer mig, hvor jeg ei kan
begribe,
Og seer Guds Almagts Spor i mindste
Orm og Straae,
Seer Konst udi de Ting, der synes mig
saa smaae.

En hellig Gysen mig skal følge allevegne,
For hvert et Trin jeg gjør paa Bunderver-
fers Egne;

Hver Kundskab som jeg faaer, hver Tvivl
som svinder hen,
Skal stemples med det Præg: Til Lov
for Skaberen.

Naar en Alfonso tør Naturen Feil tilskrive
Jalt, hvor hans Begreb et fyldestgjort kan blive;
Just da behager mig en Leibnitz allermest,
Der siger: Som den er, saa er den allerbest.
En forudfattet Dom mig ei skal overille,
Med Bayle aldrig jeg skal lære for at tvivle;
Min Wisnings Svovel-Damp ei blive skal
et Skin,

Der til Bildfarelse skal lokke Svages Trin.
Lad Gallilæi Straf af Overtroe berømmes!
Mon Jorden stille staaer, naar han som
Rietter dømmes?

Den løber trolig om, og, mens den gaaer
afsted,

Den slæber Dommeren og Gallilæus med. (c)
Naar en Avto- da Fe for Konger Love skriver,
Dg end Monarkens Blod til Baalet overs
giver; (d)

Da

(c) Her sigtes paa det bekiendte Vers af Racine i
hans prægtige Poems over Religionen.

La terre cependant, à la marche fidelle,
Emporte Galilée & son Juge avec elle.

(d) Kong Philip den 2den i Spanien havde engang
fortørnet Inquisitionen, hvorfore han, efter
det hellige Officii Godtbeholdende, maatte lade
sig aarelade, og det astappede Blod blev af
Bøddelen kastet paa et brændende Baal.

Da reises Templet op for hævedet Overtroe,
 Hvor Stolthed rolig kan i Dumbheds
 Mørke boe.

Hvor lykkelig er jeg, som Himlen vilde skænke
 Et Land til Fødestavn, hvor man har Lov
 at tænke,
 Hvor man ei fødes Træl, og pines til at troe,
 Hvor Whistons Gisning kan hos Mosis
 Sandhed boe!

Velan! Guds Ere er det Maal, hvortil jeg
 meeder;
 Religionens Lys og Dydens Stav mig leder.
 Befordres Næstens Vel og min Opbyggelse;
 Da høstes beste Frugt af Videnskaberne.

Naar kunstig slebet Glas nye Verdenes
 opdager,
 Og Himlens Firmament som Borger mig
 antager;
 Hvor er Cassini da og Newton ikke stor,
 Der gjør kun til en Punct den Verden
 jeg beboer!

Naar en Eustachius udi et Sands-Korn viser
 En ganske Republik, som Guddoms Almagt
 priser;
 Naar et bevæbnet Syn i Muggenhed paa
 Band
 Kan vise Borgere, med Skov og dyrket Land;

Naar Loevenhook, som hiin Columbus, nye
 Lande
 Opdager udi Blod, Mysgierrighed maae
 strande
 Paa Bunderverfers Skær, bestyrtet
 raabe ud:
 Du, som var altid stor, Du er nu større,
 Gud!
 Tschirnhausen ved et Speil i Middel-Punct
 indhenter
 Det flygtigste udaf saa kaldte Elementer;
 Og hiin ætherisk Strøm, som knap har
 Tid behov
 Til sin Bevægelse, maa lystre Konstens Lov.
 Naar en Phosphorisk Ild midt udi Bandet
 brænder,
 Naar Steen-besvangret Naal mod Norden
 sig henvender,
 Naar af Electrisk Glas nye Lynild-Slægt
 udgaaer;
 Da seer man Virkningene, men Grunden
 ei forstaaer.
 Min Gud! for mit Begreb det noget selsomt
 falder,
 At hiin livløse Egg opnaaer saa høi en Alder;
 Men et Ephemeron faaer Liv om Mor-
 genen,
 Ved Middag ældes alt, og doer om Af-
 tenen!

Hvert

Hvert Skridt, som jeg saa gjør udi Natu-
rens Rige,
Er med Mirakler strøet. Beskuer jeg tillige
Enhver Tings Sammenhæng, henrykt
jeg raaber ud:

Almægtig Skaber er tillige Ordens
Gud!

Men hvo kan Grændserne i Skabningen
betegne,
Hvad som er først og sidst i hver en Klasse,
regne?

En Oran:Orang er af Aand og Legeme
For god som Bavian, for slet som Men-
neske.

En Steen:Art just opstaaer, hvor Plante-
Riget ender;

Men mellem disse man ei Grændse:Skillet
fiender:

Gorgon har Steen:Natur, som Træe
har Bark og Green;

Er den steenagtig Træe, er den træagtig
Steen?

Betragter jeg de Dyr, som synes mig saa
ringe,

Seer Gedehamfens Brodd, og mindste Flues
Binge;

Him fine Pensel:Drag, som Konsten
estergjør,

Mod disse Mester:Verk som slette dom-
mes bør.

Hvert Dyr sit Tilhold har, hvor det skal boe og
leve:

Et svømmer udi Vand, et skal i Lufsten sveve,
Et kryber udi Muld, et klæber ved en Steen,
Et trives paa et Blad, et hænger ved en
Green.

Hvor mange Baabener har ei Naturen givet
De allerfvageste, for at forsvare Livet,
Til at afvende Bold? See Brodden hos en
Myg,

See Sneglen, hvilken bær sin Bolig paa sin
Myg.

Paa en Skildpaddes Krop naturligt Pantser
føres;

En Fisk med Krampe-Drag kan straffe, naar
den røres;

En anden derimod ved Blæk gjør Vandet
fort,

Og derved sniger sig fra al Slags Fare bort.
Paa denne Maade er Naturens store Rige
Den Skole, hvorudi man daglig kan fremstige
Med vis Erfarenhed og Kundskab, Grad
for Grad,

Og først fortiener Navn som Borger i
Guds Stad.

Hvor lærer man da ei med Vnk dem at betragte,
Der tør slig Dvælse, som Børne-Spil, foragte!
En saadan straffes nok i hans Uvidenhed;
Han af den ædelste blant Vyster intet veed.

Naar

Naar Euler quæles for en Sandhed at opdage,
 Da leer Apicius; Naar han kan føle, smage,
 Naar hans Steegvender gaaer, det ham
 paa eet ud kom,

At Jorden stille staaer, at Solen løber om.
 For ham er Borne-Snak den Strid om Ele-
 menter:

Naar man fra Luftten kun ham Bekkafiner
 henter,

Naar Jorden skaffer Biin, og Vandet Fiske
 frem,

Og Ilden tiener for at tilberede dem;
 Natur-Historien da synes ham udtømmes,
 Naar ikke noget Slags af disse Ting forsoms-
 mes.

Vi fødes, trives, dør: Og dette er jo alt;
 En Daare, siger han, som paa at gruble faldt.
 Boerhaave troer han dog er ikke at foragte,
 Han Lægedommens Kunst til nogen Høide
 bragte;

Men mod Linnæus og mod Haller er han
 haard,

Gjør dem til Gartnere udi en Urte-Gaard.
 Lykkelig er den Siel, som Kundskabs Stie har
 fundet!

Og dobbelt lykkelig, naar man dør unisundet!
 Tredobbelt lykkelig den, som anvender ret
 En Kundskab, hvilken ei erhverves kan saa
 let!

Hvad

Hvad er den Lykke vel, som Siels og Legems
Kræfter

Med saa utrættet Flid i Livet stræbe efter?
Lyst, Ære, Venskab, Guds! Men saa kun
lægge Bind,

Jal flig Lykkens Skænk, paa et fornoiet
Sind.

Al Slags Fornøielse, som Sandserne kan give,
Er knap en Smag, men kun en Eftersmag maa
blive:

Et Spøgelse staaer frem, man griber efter
det,

Dg faaer en Skygge fat, men aldrig Legemet.
Hvad i Baragtighed og Smag Bøllyster
fattes,

Det ved Forandringer maa søges at erstattes;
Til sidst Omskiftelser af Maade, Tid og Sted,
For et misnoiet Sind maa volde Ekkelhed.
End ei Forandringen af Himmel- Luft kan
nytte;

Din Sielse-Ångest du skal stedse med dig flytte:
Stiig op paa sadlet Hest, for at forandre
Sted,

Den ei forlader dig, men traver stedse med.
Naar Skovens vilde Dyr om Magt og For-
trin strider,

Arbeidsom Myre-Flok ved saadant intet lider;
Naar Vinter-Forraad kun i fælles Lade
kom,

De ei bekymre sig om Skovens Herredom.
Men

Men naar var Cæsar størst? i Døden eller
Livet?

Mon hin Pharsalisk Mark har største Prover
givet

Paa Philosophens Siel? Mon ei, da han
blev fældt.

Bed Benners Dolke-Sting, han jo var
større Helt?

Naar ei Gift-Bægeret en Socrates kan skrække,
Naar han frimodig Haand mod Dødens
Skaal tør række,

Og ved det svage Lys, som ham betroet var,
Blot ved naturlig Dyd Naturen trodsset
har;

Da er hans Liv og Død mod vor indbildte
Ære

Det, som en Edelsteen imod et Glas kan være;
Naar hiin mod Staalets Magt og Tidsens
Lue staaer,

Det andet op i Støv ved mindste Anfald
gaaer.

Og Venskab? Bisselig en trofast Ven bør
æres;

Men, naar hans Sindelag i alle Ting skal læres,
Da neppe lever man sig Prove-Tid forbi;

Ehi Venskab ofte bær med Falskhed Liberie.

Cleant er alles Ven: Han kun at skiule stræber,
Hiin giftig Skumle, Tand med honningsøde
Læber;

Hans

Hans Hierte ligner ret hiin Delphisk Af-
 guds. Præst,
 Hvor den fik beste Svar, som kunde ofre
 best. (e)
 Ret som om i hans Mund saa mange Tunger
 vare,
 Som Alkoranen har tildømt den Engles
 Skare,
 Der i den syvende af Himlene har Sted; (f)
 Som er forsikret af Propheten Mahumed.
 Vel skaffer Rigdom os en vindskrænket Eone
 Til at bevise Godt, da Fattigdom maa leve
 Saa mangen ædel Bligt; De svære Ar-
 mods Baand
 Nedtrykker Dydens Arm, Goddædighedens
 Haand:
 Men man af Plati Gunst for meget ei bor vente,
 Ret som fra Peru just al Lykke var at hente;
 Hvor tidt var beste Ben, selv Dyden, Æren,
 fall
 For dette glimrende forføriske Metal!
 Om

(e) Derfor sagde man, at Oraklet philippiserede, da Kong Philippus havde skicket store Forærin-
ger derhen.

(f) Mahumed fortæller i Alkoranen, at alle Ind-
bygaerne i den syvende Himmel havde syv hun-
drede tusende Hoveder, i hvert Hoved 700,000.
Munde, og i hver Mund 700,000. Tunger,
som hver lovede Gud i 700,000. Sprog. See
Menckenii Charlataneria Eruditorum pag. 141

Om Midæ Bilkaar da mig blev af Guder lovet,
 Og Fortunati Hat beprydede mit Hoved;
 Da blev mit Onske kun: En dydig oplyst
 Siel

Udi et Legeme, som sig befinder vel.
 Steeg min Begierlighed endnu til noget mere;
 Da bad jeg om een Ben, maa skee om nogle flere,
 Om ærligt Leve: Brød, og om tilstrækkeligt,
 Naar nye Forbindelser fordoblede min Nigt.
 Endnu jeg som en Skænk af Himmelen begierte
 Homeri Tænke: Kraft, en Gellerts ædle Hierte,
 En Hallers høie Geist, en Popes Skionsom-
 hed,

Tullins oplyste Siel, Voltaires Bittighed.
 Saa skal ei Skumler: Snak min Roe og Vre
 frænke:

Bagtales jeg med Grund, jeg skal paa Bedring
 tænke;

Men er jeg uden Skyld, da falder Skam-
 men vist

Engang i Tiden paa Bagtaleren tilsidst.
 Om ikke æret da, jeg ei skal døe vanæret,
 Deels lastet, deels berømt; dog som den, der
 har været

Min Gud, min Konge, troe; i Med: og Mod:
 gang lief;

I Banheld ei forsagt, i Medzang aldrig fref.